

Prenasledovanie ako nebezpečný fenomén spoločnosti

„Čo ide za mnou, pred tým utekám, čo mi uniká, to prenasledujem.“
(Pablius Ovidius Naso)

Anotácia: V poslednom čase sa čoraz častejšie stretávame s pojmom „stalking“ – nebezpečné prenasledovanie. V Slovenskej republike ide o pomerne málo známy pojem, preto je dosť dôvodov na zamyslenie sa nad tým, čo je to za fenomén, ktorý tak razantne vstúpil do života niektorých ľudí. Je to odklon od normálneho života, do istej miery je individuálnym rysom, ktorý môže nadobudnúť charakter afektívnej, rozumovo nekontrolovateľnej zložky konania človeka. Problémy stalkingu sú väčšinou riešené v zahraničných publikáciách psychológov a psychiatrov, preto z hľadiska danej problematiky považujeme príspevok za novátorský, priekopnícky.

Kľúčové slová: stalking, stalker, nebezpečné prenasledovanie, cyberstalking, obeť, páchatel.

V živote každej spoločnosti, aj tej najhumánnejšej, je veľa problémov, ktoré je potrebné riešiť. Dynamika dnešnej doby prináša veľa nového, čo by život urobilo zaujímavejšie, krajšie, ale zároveň prináša množstvo negatívnych javov, ktorým spoločnosť musí venovať náležitú pozornosť a ktorými sa musí zaoberať detailnejšie a intenzívnejšie. V posledných rokoch sa čoraz častejšie stretávame s pojmami, ktoré ovplyvňujú a negatívne zasahujú do života spoločnosti, a tak aj do života ľudí v spoločnosti; sú to: alkohol, tabak, násilie, hazard a drogy a v poslednom čase – možno ešte nepoznaný – pojem „stalking“, ktoré s úzkosťou pozorujeme a vnímame.

Problemátike, akou nesporne je alkohol, tabak, násilie, hazard a drogy, je venovaná dostatočná pozornosť. V tejto súvislosti sa neustále spomína škola, rodina, životný štýl, voľnočasové aktivity, prostredie, v ktorom dieťa, mladiství vyrastajú a ktoré sú ťažiskovým činiteľom pri výchove a ich vzdelávaní. Nie vždy je v silách rodičov, pedagógov, odborných pracovníkov predchádzať týmto nežiaducim, chorobným javom v spoločnosti.

Narastá počet tých, ktorí nie sú schopní sa odpútať od týchto javov a nie je v silách ich samotných si pomôcť.

Podľa P. Ondrejковиča „súhrnný pojem na označenie chorých, nenormálnych, všeobecne nežiaducich spoločenských javov je najčastejšie sociálna patológia.“¹

Osobitný problém predstavujú poruchy správania. K pojmu patologické správanie jednotlivca, určite patrí termín „stalking“. Ide o termín, ktorý je verejnosti ešte pomerne neznámy. Týmto článkom chceme upozorniť na problém, akým je nebezpečné prenasledovanie, a vyvolať diskusiu k tomuto novodobému fenoménu spoločnosti. Chceme upriamiť pozornosť práve na jeho podstatu a jeho zameranie. „Stalking“ je termín označujúci také správanie jednotlivca, ktoré sa prejavuje abnormálnym záujmom o nejakú inú osobu, spojenú s prenasledovaním a obťažovaním.

Niekedy v živote človeka sa vyskytnú veci, okolnosti, situácie a ľudia, ktorým na prvý pohľad nerozumieme. „Stalking“ je práve jedným z tých situácií, ktoré nie sme schopní ani ochotní pochopiť, nie sme schopní ho vôbec akceptovať.

Anglický výraz „stalking“ pôvodne znamenal stopovať zver. V súčasnej terminológii sa používa vo význame, sledovanie, honba, lovenie... V slovenských publikáciách je pomerne náročné nájsť charakteristiku a presnejšie formulovanie uvedeného termínu. Skôr sú to blogy,

¹ ONDREJKOVIČ, P. a kol. *Sociálna patológia*. Vydavateľstvo SAV Bratislava 2009 s. 22

diskusné fóra laickej, i odbornej verejnosti, množstvo príbehov, s ktorými sa niektorí z prenasledovaných zverili, alebo sú to médiá, ktoré sa okrajovo dotýkajú uvedenej problematiky.

Kriminológia a psychiatria definujú pojem „stalking“ ako dlhodobé prenasledovanie a obťažovanie inej osoby, čím sa ohrozuje jej bezpečnosť a znižuje sa kvalita života tejto osoby. Stalking je považovaný za moderný fenomén, ktorý má v sebe rôzne formy psychického terorizovania vedené nenávisťou a končiacou pomstou. Prenasledovanie má často podobu zastrašovania či vyhrážania.

V podmienkach našej legislatívy nie je nebezpečné prenasledovanie zadefinované, skôr sú to len jeho jednotlivé súčasti, ktoré sú definované v rôznych častiach Trestného zákona a Občianskeho zákonníka. Môže to byť ujma na zdraví, poškodzovanie dobrého mena, psychické týranie, citové vydieranie. Aj z tohto dôvodu sa veľakrát stane, že obeť zostáva bez akejkoľvek pomoci. Problémom je, že pomoc polície obetiam stalkingu je pomerne vágna (neurčitá, nejasná) alebo žiadna. To, že sa o stalkingu zatiaľ príliš nehovorí a že takéto niečo nie je zadefinované v našich zákonoch, neznamena, že taký problém tu neexistuje.

Stalking je veľmi nebezpečným zásahom do súkromia, zvlášť, keď je dlhodobý a obeť obmedzuje v obvyklom spôsobe života. Hlavným znakom je únavné obťažovanie druhej osoby nevyžiadanou pozornosťou, systematické sledenie či špecifický variant agresie voči druhej osobe. Vo forenzej psychológii je stalking všeobecne považovaný za špecifický variant násilia, ktorého hlavným znakom je obsesívne upnutie sa známeho alebo neznámeho páchatel'a na určitú osobu, ktorú potom obťažuje systematicky a úpornými prejavmi nevyžiadanej a nechcenej pozornosti. Prenasledovanie môže byť rôzne motivované. V prípade prenasledovania nejde len o momentálne ventilovanie emócií, ale skrýva sa za tým zámer, myšlienka, úmysel, kde je obeť terorizovaná a trpí intenzívnym pocitom strachu a bezmocnosti. V mnohých prípadoch sú za závažné označované len tie, pri ktorých ide o prenasledovanie cudzou osobou. Podceňujú a bagatelizujú sa páchatelia, ktorí sú obeť známi. Väčšinou je to aj z toho dôvodu, že je predpoklad, že sa problémy vo vzťahoch a partnerské konflikty veľakrát vyriešia. Aj z tohto dôvodu pri predkladaní návrhu novely trestných kódexov v prípade nebezpečného prenasledovania bude potrebný súhlas poškodeného začatie trestného stíhania.

Na Slovensku – v Policajného zbore – nie sú vedené štatistiky, ktoré by s určitosťou potvrdzovali počet obetí stalkingu. Právne poriadky iných štátov už stalking ako trestný čin poznajú. Rakúsko zaviedlo trestnosť stalkingu od 1. 7. 2006 a SRN od 1. 1. 2007. V Českej republike, novelizáciou Trestného zákona, menovaním nových druhov trestných činov, sa do Trestného zákona dostalo aj nebezpečné prenasledovanie, ktoré je trestným činom. (zákon č. 40/2009 Sb., hlava X. Trestné činy proti poriadku ve vecích veřejných, díl 5: Trestné činy narušující soužití lidí, § 354 nebezpečné pronásledování ²).

² Zákon č. 40/2009 Sb. *Trestní zákoník*, § 354 Nebezpečné pronásledování

(1) Kdo jiného dlouhodobě pronásleduje tím, že

- a) vyhrožuje ublížením na zdraví nebo jinou újmou jemu nebo jeho osobám blízkým,
- b) vyhledává jeho osobní blízkost nebo jej sleduje,
- c) vytrvale jej prostřednictvím prostředků elektronických komunikací, písemně nebo jinak kontaktuje,
- d) omezuje jej v jeho obvyklém způsobu života, nebo
- e) zneužije jeho osobních údajů za účelem získání osobního nebo jiného kontaktu a toto jednání je způsobilé vzbudit v něm důvodnou obavu o jeho život nebo zdraví nebo o život a zdraví osob jemu blízkých, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok nebo zákazem činnosti.

(2) Odnětím svobody na šest měsíců až tři roky bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1

- a) vůči dítěti nebo těhotné ženě
- b) se zbraní, nebo
- c) nejméně se dvěma osobami.

Stalking sa prejavuje javovou rôznorodosťou, pestrosťou, preto je niekedy veľmi ťažké posúdiť, či ide o delikt, ktorý naplňa znaky trestného činu alebo nie. Hlavne v začiatkových štádiách môžu byť niektoré prejavy prenasledovateľa podávané ako nápadné, ale zo širšieho pohľadu ešte stále akceptovateľné. Prenasledovanie už nie je len vecou známych osobností, ale dotýka sa aj „obyčajných“ ľudí. Prenasledovanie je dnes vnímané ako zastrašujúci pojem, ktorý zahŕňa rôzne druhy javov.

Prenasledovanie

Prenasledovanie má často podobu zastrašovania či vyhrážania. V prípade prenasledovania nejde len o ventilovanie emócií, ale je za tým vždy nejaký zámer. Jeho znaky sú opakovanosť a vytrvalosť.³ Kritérium vytrvalosti či sústavnosti je splnené, ak prenasledovanie trvá minimálne štyri týždne. Práve v týchto určujúcich znakoch spoznávajú experti dôvody na zavedenie novej skutkovej podstaty – stalkingu.³ Nie je možné takéto konanie bagatelizovať, je potrebné sa mu venovať a hlavne ho riešiť.

Stalking v slovenskom trestnom práve, podľa poslankyne Národnej rady Slovenskej republiky Edity Pfundtner, predkladateľky novely Trestného zákona, by sa mal definovať tak, že ide o konanie, keď niekto iného dlhodobo prenasleduje tým, že:

- a) sa vyhráža ublížením na zdraví alebo inou ujmom jemu alebo jemu blízkej osobe,
- b) vyhľadáva jeho osobnú blízkosť alebo ho sleduje,
- c) ho kontaktuje prostredníctvom elektronickej komunikačnej služby, písomne alebo inak bez privolenia,
- d) zneužije jeho osobné údaje s cieľom získať osobný alebo iný kontakt, alebo
- e) ho inak obmedzuje v jeho obvyklom spôsobe života takým spôsobom, že to môže vzbudiť dôvodnú obavu o jeho život alebo zdravie, život alebo zdravie jemu blízkej osoby, alebo podstatným spôsobom zhoršiť kvalitu jeho života.

Páchateľ by za prenasledovanie mohol ísť na jeden až tri roky do väzenia.

Typy prenasledovania

Medzi základné typy prenasledovania, patrí:

1. prenasledovanie ex- partnerom (motivované je úpornou snahou o obnovu vzťahu, nepredchádza mu žiadne domáce násilie alebo je pokračovaním domáceho násillia),
2. prenasledovanie poblázneným obdivovateľom („v odbornej literatúre o stalkingu je tento typ označovaný ako nekompetentný nápadník“⁴, má podobu obťažovania pre údajnú zaľúbenosť,
3. fixovaný prenasledovateľ s psychickými poruchami, „Rozlišujú sa dva podtypy podľa nebezpečnosti. Menej nebezpečný fixovaný prenasledovateľ sa zameriava len na ženy, s ktorými prichádza do kontaktu profesijne (ako klient alebo ako kolega). Fixovaný prenasledovateľ so zvýšenou nebezpečnosťou sa vyznačuje závažnejším stupňom psychického narušenia. Je pravdepodobné, že pre svoje problematické správanie bol už v starostlivosti psychiatrického zariadenia alebo evidovaný políciou.“⁵

³ ČÍRTKOVÁ, L. *Moderní psychologie pro právníky*. Domáci násilí, stalking, predikce násilí. Grada Publishing, a.s. Praha 2008. s. 55

⁴ ČÍRTKOVÁ, L. *Moderní psychologie pro právníky*. Domáci násilí, stalking, predikce násilí. Grada Publishing, a.s. Praha 2008. s. 74

⁵ ČÍRTKOVÁ, L. *Moderní psychologie pro právníky*. Domáci násilí, stalking, predikce násilí. Grada Publishing, a.s. Praha 2008. s. 75

4. sadistický prenasledovateľ – vždy ide o veľmi vážnu situáciu. „Dominantným znakom je snaha celkom kontrolovať život obete, nápadný je sklon k eskalácii jej kontroly a zastrašovania. Pritom páchatelia postupujú s nápadnou citovou chladnosťou.“⁶

Obet' stalkingu

Stalkerí pochádzajú zo všetkých spoločenských vrstiev a všetkých vekových kategórií, preto nie je možné jednoznačne určiť hranicu nebezpečnosti, čo sa týka spoločenskej vrstvy alebo veku.

„Obet'ou stalkingu sa môže stať ktokoľvek nezávisle od veku, pohlavia, sociálneho statusu, kultúrneho zázemia, vzhľadu či sexuálnej orientácie. Zo štatistického hľadiska je typickou obet'ou skôr slobodný človek žijúci bez partnera alebo osoba krátko po partnerskom rozchode.“⁷ Prenasledovanie je viazané na konkrétnu osobu.

Páchatelia stalkingu

Ako sme už uviedli, v našich podmienkach sa so štatistikami, ale ani výskumami, ktoré sa týkajú prenasledovania, takmer nestretávame. Preto nie je možné jednoznačne určiť, ktoré osoby alebo ktoré povahové vlastnosti sú pre prenasledovateľa typické. Výstupy, ktoré boli uskutočnené v zahraničí, sa prikláňajú k záveru, že prenasledovanie je viac ovplyvňované osobnosťou páchatelia než stimulačnými faktormi. Z toho vyplýva, že správanie obete má na spustenie prenasledovania nepatrný alebo žiadny vplyv. Jedným z ďalších výstupov, na ktoré pozornosť upriamujú psychologické štúdie, sú pomerne významné odlišnosti v osobnosti mužských a ženských páchatel'ov tohto deliktu.

Väčšinu stalkerov tvoria muži, ale obet'ou sa môže stať ktokoľvek. Najčastejšie sa nimi stávajú ženy. Stalkerom môže byť bývalý partner (partnerka), sused, priateľ, kolega. Stalker je osoba, ktorú uspokojuje týrať niekoho druhého. Rozpoznanie a odhalenie stalkera nie je niekedy vôbec jednoduché. Môže ísť o celkom normálnu osobu, u ktorej by vám ani nenapadlo, že niekoho prenasleduje alebo obťažuje. Preto je možné, že obet' stalkera pozná, ale nevie, že práve táto osoba je agresorom, prípadne obet' stalkera pozná a vie, o koho ide, alebo obet' stalkera nepozná.

Ženy – stalkerky – sú horším agresorom ako muži, a to pre svoju cieľavedomosť, systematickosť, dôslednosť a prefikanosť. Stalking doženie obete k podstatným a obmedzujúcim zmenám v životnom spôsobe, ale aj štýle. Prinesie obeti závažné negatívne skúsenosti a následky na psychickom aj telesnom zdraví. Pre obete veľakrát predstavuje aj finančnú záťaž, ktorá je spôsobená dôsledkami straty práce, investícií do bezpečnostných zariadení alebo náhrady zničených vecí. Nemalú finančnú záťaž niekedy predstavuje presťahovanie, ktoré bolo nutné buď z hľadiska prenasledovania, alebo financovania advokátov v prípade, že obet' potrebuje odbornú pomoc.

Stalking versus Cyberstalking

Dnešní mladí ľudia, ale aj dospelí vplyvom enormného rozvoja počítačovej technológie, digitalizovanej komunikácie prostredníctvom tzv. sociálnych sietí väčšinu svojho voľného času trávia pred televíznou obrazovkou, pri hrách na počítačoch alebo ešte častejšie pri internete.

⁶ ČÍRTKOVÁ, L. Moderní psychologie pro právníky. Domáci násilí, stalking, predikce násilí. Grada Publishing, a.s. Praha 2008. s. 75

⁷ ČÍRTKOVÁ, L. Moderní psychologie pro právníky, Domáci násilí, stalking, predikce násilí. Grada Publishing, a.s. Praha 2008. s. 82

Vplyvom sociálnych sietí, ako je napr. Facebook, Twitter a pod. sa mnohé aktivity týchto ľudí presúvajú do virtuálnej podoby, ktorá je veľakrát veľmi vzdialená reálnemu životu. Ide o veľmi vážne narušenie kontaktu s realitou. On-line prostredie ponúka nové možnosti vytvárania úplne novej identity. Nevyžaduje to žiadne špeciálne schopnosti, každý si môže vytvoriť profil podľa toho, po akej postave, po akom povolani či vzhľade túži. Práve tu je miesto na vytvorenie nielen nových vzťahov, priateľstiev alebo aj problémov. Riziko vzniku budúcich problémov je veľmi vysoké, hlavne u mladej generácie, ktorá sa narodila do sveta počítačov, hier, do sveta, ktorý ich rodičia nepoznali. Virtuálne prostredie láka aj starších, hlavne pri hľadaní si partnerov. „Práve v tomto virtuálnom prostredí si „stalkeri“ vyhľadávajú svoju obeť, starostlivo vyberajú, aby ju neskôr obťažovali zasielaním SMS-správ, e-mailov a pod..

„Cyberstalking predstavuje zvláštnu podobu stalkingu. Pojem použil v roku 1999 po prvýkrát Deirmenjian a charakterizoval ho ako stalking v kybernetickom priestore („cyberspace“), teda prenasledovanie prostredníctvom internetu. K cyberstalkingu patrí predovšetkým:

- zasielanie obťažujúcich e-mailov,
- negatívne správy o obeti, v rôznych chat-roomoch,
- nevyžiadané prezentácie obete na rôznych miestach v internetovom priestore,
- vyhrážanie prostredníctvom internetu, elektronická sabotáž (zavírovanie počítača, sledenie v počítači obete, odcudzovanie elektronických dát).

Internet skrýva skutočne netušené možnosti pre stalkerov, ako anonymne, dlhodobo a systematicky deptať vyhladanú obeť.“⁸

Pokiaľ je páchatel' „zbehlejší“, nie je pre neho ťažké si na internete získať údaje o svojej obeti. Prenasledovateľ má potom prístup k obeti i v reálnom živote. Prenasledovanie predstavuje zvláštny druh agresie, ktorá vážne poškodzuje obeť a vzbudzuje u nej strach o svoje bezpečie a dôvodnú obavu o svoj život.

Odborná pomoc

Posudzovanie nebezpečnosti prenasledovania je veľmi náročné, pretože čím dlhšie prenasledovanie trvá, tým menej je pravdepodobné, že samo od seba prestane a že nebude potrebný ani odborný zásah, ani odborná pomoc.

Nadviazanie kontaktu s odborníkmi, rozhovory, požiadanie o pomoc políciu by malo byť v prípade prenasledovania samozrejmosťou. V Policajnom zbore Slovenskej republiky dosiaľ nebol vydaný ani žiaden metodický pokyn, ktorý by upravoval jednotný postup polície v prípade prenasledovania, ani nie je vymedzené časové rozpätie trvania prenasledovania. Z toho dôvodu môžeme len uvítať iniciatívu, aby nebezpečné prenasledovanie bolo považované za trestný čin. Stalking je možné porovnať s domácim násilím, preto dnes nikto nepochybuje o tom, že stalking poškodzuje obeť nielen fyzicky a materiálne, ale jej môže spôsobiť i vážnu psychickú traumú. Predstavuje závažné psychické následky pre obeť, ktorá má veľakrát po tomto negatívnom zážitku znížený záujem o vzťahy a aktivity, ktoré boli predtým pre ňu dôležité. Izoluje sa, bojí sa nového prostredia, má strach z neznámych ľudí. Žije v neustálom strese, trpí poruchami spánku. Je veľmi pravdepodobné, že obeť vidí v každom človeku prenasledovateľa. U obeti zostáva strach pred možným opakovaným prenasledovaním, preto pochopenie, podpora a dôvera by mali byť tým najdôležitejším, čo obeť bude v najbližšej dobe potrebovať.

⁸ ČÍRTKOVÁ, L. *Moderní psychologie pro právníky*. Domáci násilí, stalking, predikce násilí. Grada Publishing, a.s. Praha 2008. s. 63

Obete stalkingu potrebujú kvalifikovanú pomoc a dlhodobú starostlivosť, aká sa pripisuje obetiam z viktimizácie, pretože príznaky u týchto obetí sú rovnaké ako u obetí, ktoré boli prepadnuté alebo znásilnené.

Každý prípad nebezpečného prenasledovania si vyžaduje individuálny prístup pri hľadaní vhodnej podpory, ochrany, pretože každý prípad nebezpečného prenasledovania je individuálny. V Českej republike podporu a pomoc je možné nájsť v poradni „Bílého kruhu bezpečí.“ „Bílý kruh bezpečí“ je občianske združenie, ktoré vzniklo 4. septembra 1991 registráciou na Ministerstve vnútra Českej republiky v Prahe. Poskytuje odbornú pomoc obetiam trestných činov v Českej republike týkajúceho sa nielen domáceho násillia, ale aj stalkingu.

„Komplexná pomoc „Bílého druhu bezpečí o. s.“ sa opiera o dôkladné posúdenie informácií, ktoré oznámi obeť v niektorej z poradní „Bíleho kruhu bezpečí“ v ČR:

- o správaní a aktivitách prenasledovateľa,
- o svojich doterajších pokusoch zamedziť prenasledovaniu,
- o všetkých ďalších dôležitých okolnostiach.“⁹

Nie vždy je v silách odborníkov, radcov, psychológov, psychiatrov nájsť rýchle a jednoduché riešenie, pretože to v prípade prenasledovania nie je jednoduché, zvlášť v niektorých komplikovaných prípadoch. Je to nekontrolovateľná činnosť, ktorá si na objasnenie a bližšiu špecifikáciu vyžaduje systém, a preto sa stáva predmetom rokovanií aj špecialistov z oblasti viktimológie a kriminológie. Cieľom je poskytnúť rady a odporúčania, ako sa má ďalej postupovať, aby sa dosiahlo ukončenie nevyžiadaného pokusu o kontakt zo strany prenasledovateľa a nevyžiadaného prenasledovania.

Stalking sa nesmie podceňovať, pretože ide o veľmi vážny čin, ktorý môže končiť i smrťou obeť.

Literatúra

ČÍRTKOVÁ, L. *Moderní psychologie pro právníky*. Domáci násillí, stalking, predikce násillí. Grada Publishing, a.s. Praha 2008, ISBN 978-80-247-2207-8.

HRONCOVÁ, J. a kol. *Sociálna patológia*. UMB Banská Bystrica, Pedagogická fakulta, 2004. ISBN 80-8055-926-0.

NÁBĚLEK, L. *Hazardné hranie mládeže, internet a sociálne médiá*. Sociálna prevencia. Mediálna výchova.

ONDREJKOVIČ, P. a kol. *Sociálna patológia*. Vydavateľstvo SAV Bratislava 2009. ISBN 978-80-224-1074-8.

Zborník psychologických a sociologických prác č. 11. Odbor vzdelávania a psychológie SPSČ MV SR Bratislava 2007.

www.bkb.cz

<http://www.najpravo.sk/trestne-pravo/clanky/vyhraza-sa-vam-niekto-sms-spravami.html>

http://www.femme.sk/index.php?option=com_content&view=article&id=3543:stalking-je-ako-nona-mora&catid=45:zenaaaktualne&Itemid=54

Trestný zákon č. 300/2005 Z.z.

Trestný poriadok č. 301/2005 Z.z.

Zákon č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník

⁹ www.bkb.cz

Key words: stalking, stalker, dangerous pursuit, cyberstalking, victim, offender.

Summary

Recently, we have been increasingly faced with the term "stalking" - dangerous pursuit. In the Slovak Republic this concept is relatively little-known, so there is a good reason to think about what kind of phenomenon it is, that so penetratively has entered some people's lives. It is a diversion from standard life, to some extent an individual feature that can get the character of an affective, intellectually uncontrollable elements of human behaviour. Stalking problems are usually dealt with in the foreign publications of psychologists and psychiatrists, therefore in terms of the issues we consider the report to be innovative, pioneering.

*PhDr. Jarmila Kanderová
Stredná odborná škola Policajného zboru
Pezinok
e-mail: jarmila.kanderova@minv.sk*

Recenzent: doc. Ing. Pavol Augustín, CSc.